

УДК 159.955.4:37.091.33-027.22(045)

РЕФЛЕКСІЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ

доктор психологічних наук, професор, Щербан Т. Д.

доктор економічних наук, професор, Гоблик В. В.

кандидат географічних наук, доцент, Смочко Н. М.

Мукачівський державний університет, Україна, м. Мукачево

Педагогічний процес – процес розв'язання вчителем ряду задач. Педагогічні задачі мають предмети: ситуація, проектування, реалізація, підсумок. У цьому процесі особливого значення набуває рефлексія вчителя. У дослідженні: проаналізовано алгоритм педагогічних дій; систематизовано помилки учнів при розв'язуванні навчальних задач; класифіковано помилки вчителя, які призводять до помилок учнів. Усвідомлене формування рефлексивного уміння розв'язувати задачі головний чинник первинної професіоналізації вчителя.

Ключові слова: педагогічна задача, алгоритм педагогічних дій, рефлексія, мислительна діяльність, уміння розв'язувати навчальні задачі.

доктор психологических наук, Щербан Т. Д., профессор, доктор экономических наук, профессор Гоблик В. В., кандидат географических наук, доцент Смочко Н. М. Рефлексия в процессе решение педагогических задач / Мукачевский государственный университет, м. Мукачево, Украина

Педагогический процесс - процесс решения учителем ряда задач. Педагогические задачи имеют предметы: ситуация, проектирование, реализация, результат. В этом процессе особое значение приобретает рефлексия учителя. В исследовании: проанализированы алгоритм педагогических действий;

систематизированы ошибки учащихся при решении учебных задач; классифицированы ошибки учителя, которые приводят к ошибкам учеников. Осознанное формирование рефлексивного умения решать задачи фактор первичной профессионализации учителя.

Ключевые слова: педагогическая задача, алгоритм педагогических действий, рефлексия, мыслительная деятельность, умение решать учебные задачи.

Doctor of Psychology, Professor T. Scherban, Doctor of Economics, Professor V. Hoblyk, Ph.D. in Geography, Associate Professor N. Smochko, Reflection in the process of solving the pedagogical tasks / Mukachevo State University, Ukraine

Pedagogical process – is the process of solving a number of tasks by a teacher. Pedagogical tasks include the following subjects: situation, projection, implementation, summary. In this process, the reflection of a teacher undertakes special significance. The algorithm of pedagogical activity, students' errors in completing the educational tasks, teaching errors that lead to students' mistakes have been analysed, systematised and classified in the research. The conscious development of reflexive ability to solve problems has been recognised as the main factor in the primary professionalization of a teacher.

Key words: pedagogical problem, algorithm of pedagogical activity, reflection, mind activity, ability to solve educational problems.

Вступ. Актуальність дослідження обумовлено необхідністю знаходження шляхів оптимізації процесу професійного вдосконалення вчителів. Педагогічний процес – процес розв'язання вчителем нескінченного ряду задач. Педагогічні задачі, які має розв'язати вчитель, мають такі предмети: ситуація, проектування, реалізація, підсумок. Названі предмети набувають своєї специфіки на кожному з

етапів розв'язання педагогічної задачі. Особливого значення має рефлексія вчителя під час осмислювання, розв'язання і оцінювання розв'язаної задачі. Мета дослідження проаналізувати та систематизувати основні помилки рефлексії під час розв'язування навчальних задач.

Проблема професійного становлення вчителя репрезентована низкою ґрунтовних методологічних, загальнотеоретичних та емпіричних досліджень, а саме це дослідження М. Бабій, О. Бондаренко, О. Бондарчук, С. Кульневич, М. Савчин, Н. Повякель, В. Рибалко та ін. Водночас, за межами уваги дослідників досі залишається системний аналіз рефлексивних процесів під час розв'язання вчителем навчальної задачі.

Рефлексивні процеси безпосередньо пов'язані з різними предметами, що входять до складу навчання, спільної роботи вчителя і учня над навчальним матеріалом. Доцільно розглядати наступні предмети рефлексії:

1) система знань про педагогічну професію, представлену категоріальним складом практичного мислення вчителя (останній включає такі ієрархічно організовані рівні: рівень загальних ідей; рівень конструктивно-методичних схем; рівень технічних прийомів реалізації таких схем);

2) система стратегічних інтелектуальних умінь, що актуалізуються у процесі вироблення і прийняття педагогічного рішення;

3) система основних і проміжних рішень, що регулюють процес мислительної діяльності вчителя у ході розв'язання ним педагогічних задач.

Щоб засвоїти систему знань про розв'язування навчальних задач, які існують у вигляді категоріального апарату практичного

мислення вчителя треба ці знання організувати в ієрархічно побудовані рівні, зокрема це стосується загальних понять, конструктивно-методичних схем, технічних прийомів реалізації схем. Для цього ми скористуємось навчальними концепціями учіння.

Навчання на неповній основі: учень не повною мірою усвідомлює зміст учбового матеріалу, суттєві ознаки не відрізняє від несуттєвих, а його учбові дії будуються за методом спроб і помилок.

Навчання на основі повного заучування: учень розуміє зміст учбового матеріалу, відрізняє суттєві ознаки від несуттєвих, але учбові дії засвоює у готовому вигляді і здійснює їх хоч і без помилок, але на обмеженому учбовому матеріалі.

Навчання на креативній основі: учень самостійно будує свої учбові дії на основі аналізу умов і повної орієнтації у них, учбові дії формуються швидко, виконуються без помилок і легко переносяться у нові умови. Вчитель має формувати в учнів саме третій тип учіння як найбільш продуктивний.

Оскільки сучасна система шкільного навчання забезпечує нерівномірність, як засвоєння знань, так і уміння розв'язувати навчальні задачі, ми поставили перед собою завдання - вивчити як вчителі, користуючись механізмами рефлексії під час розв'язання навчальних задач, набувають уміння будь-якого учня перевести на рівень навчання на креативній основі.

Основною умовою, що визначає діяльність учня на рівні креативного навчання є, як відмічалось, уміння самостійно будувати свої навчальні дії на основі аналізування умови на повній орієнтації, виконання задачі без помилок і перенесення їх у нові умови. В результаті дослідження процесу розв'язання задач учнем, нами знайдені джерела його помилок, які є наслідком недостатнього уміння

вчителя розв'язувати навчальні задачі, ми класифікували таким чином.

Помилки розуміння учнем навчального смислу поставленої вчителем задачі, способу розв'язання задачі, і відтворення рішення завдання. Це стосується і допоміжних психічних явищ, зокрема, збереження в оперативній пам'яті протягом усього часу, завдання, необхідного для виконання.

Помилки шаблонного мислення стосуються переходу до самостійної постановки навчальної задачі. Учень засвоїв лише виконання дій за шаблоном, користуючись у виконання дій зразком та інструкцією. Йому недоступні моделювання, порівняння, перетворення і до визначення задачі. Він не здатен заглиблюватися у задачу: вичленувати і співставити декілька способів розв'язання однієї задачі; знаходити із кількох способів раціональніший, новий, нестандартний, усвідомлювати варіативність.

Помилки від нестачі самостійності, які визначаються браком вольових якостей і самоконтролю. Ці помилки породжуються від того, що вчитель під час навчання бере на себе функції бути ініціатором дій учня, його самооцінювання. В цьому випадку учень перетворюється у виконавця і позбавляється самоконтролю власної діяльності. Внаслідок учень здійснює помилки на таких етапах розв'язання навчальної задачі, які вимагають самостійності під час:

а) переходу в навчанні від однієї ланки до іншої, наприклад, від постановки задачі до учбових дій, а потім до самоконтролю і самооцінки;

б) переходу від однієї діяльності до іншої, під час використання способу роботи, засвоєного в навчальній діяльності при виконанні її видів;

в) виходу за межі навчальної діяльності.

Помилки від нерозвинутості уяви. Вони виражаються у низькому рівні прогностичних функцій самоконтролю і самооцінки. Ці помилки визначають кількість дій, які може уявити учень, співставлення уявних і кінцевих форм самоконтролю та самооцінки, вираження порівняльної вираженості та розгорнутості видів навчальних дій.

Помилки рефлексії. Вони виражаються у переході від взаємоконтролю і взаємооцінки до самоконтролю і самооцінки, розвитку і умінні займати різні ролі у груповій навчальній діяльності та умінні оцінювати з цих позицій свої дії та дії інших.

Класифікуємо помилки вчителя, які призводять до вказаних вище помилок учнів при розв'язуванні навчальних задач.

Помили у визначенні цілей навчання. Раніш було показано, що вчителі зіштовхуються з серйозними труднощами визначенні цілей, виявляючи схильність підмінювати останні змістом освіти чи завданнями діяльності самого вчителя [4]. Все це поставило нас перед необхідністю проведення спеціальної корекції підходу вчителів до постановки цілей навчання. Підкреслювалося, зокрема, що у методологічному смислі ціль (мета) є уявним образом майбутнього результату свідомої діяльності, який визначає характер діяльності і спрямовує останню на досягнення певних результатів. Іншими словами, цілі навчання мають визначати очікувані зміни у розвитку учнів внаслідок вивчення ними певного навчального курсу чи окремої теми.

Помилки у синтезі змістовної, мотиваційної і операційної сторони діяльності учнів. Педагогічні цілі, накладаючись на матеріал конкретних тем, набувають предметного характеру і виражаються у формі (навчальних) задач. Задача, таким чином, є метою діяльності, конкретизованою з врахуванням умов ситуації, тобто втіленою в матеріал (фізики, математики, мови, трудової діяльності тощо) з

урахуванням підготовленості і найближчих потенційних можливостей учня чи колективу. Такі задачі синтезують змістовну, мотиваційну і операційну сторони діяльності учнів.

Помилки у розробленні навчальних та розвиваючих цілей навчання. Розвиваюче навчання — це ланцюжок предметних задач, що поступово ускладнюються, і націлених на використання потенційних можливостей учня. Іншими словами, соціальні зміни перекладаються на мову педагогіки, а педагогічні цілі, в свою чергу, конкретизуються при створенні проекту уроку (системи уроків) у вигляді системи учбово-пізнавальних задач. Тим більше, що у сучасній дидактиці стало традиційним розрізняти навчальні та розвиваючі цілі навчання. При цьому цілі навчаючі відносяться до змістовної сторони навчання, а розвиваючі - до операційної, тобто формування таких умінь і навичок, з допомогою яких здійснюється процес учіння, що є базою розумових здібностей учнів.

Висновки. Підсумовуючи, підкреслимо, що дослідження системи помилок вчителів і учнів може успішно долатися якщо чітко ідентифікувати ці помилки та їх причини. Адже саме помилка є наслідком незнання якихось елементів у діяльності вчителя та учня. Результати представленого дослідження дозволять вдосконалити процес підготовки вчителя.

Література:

- 1. Артюнова Наталя Прийоми рефлексії: створення умов для розвитку особистості в початковій школі / Наталя Артюнова // Початкова освіта. – 2017. – №12. – С. 16-19.*
- 2. Максименко С. Д. Професійне становлення молодого вчителя: навч. посіб. Рек. МОНУ для студ. ВНЗ / С. Д. Максименко, Т. Д. Щербан. – Ужгород: Закарпаття, 1998. – 106 с.*

3. Шушара, Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності під час розв'язування задач. / Т. Шушара // Рідна школа. – 2003. – №12. – С.24-26.

4. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування: монографія / Т. Д. Щербан. – К.: Міленіум, 2004. – 346с.

5. Щербан, Г. В. Педагогічна рефлексія у процесі розв'язування навчальних задач / Г. В. Щербан // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки: Збірник наукових праць / За ред. Максименка С. Д., Євдокимової Н. О. – Миколаїв: МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2010. – Том 2. Вип. 5. – С.311-316.

References:

1. Artjunova Natalja Pryjomy refleksiji : stvorennja umov dlja rozvytku osobystosti v pochatkovij shkoli / Natalja Artjunova // Pochatkova osvita. – 2017. – № 12. – S. 16-19.

2. Maksymenko S. D. Profesijne stanovlennja molodogho vchytelja: navch. posib. Rek. MONU dlja stud. VNZ / S. D. Maksymenko, T. D. Shherban. – Uzhghorod: Zakarpattja, 1998. – 106 s.

3. Shushara T. Aktyvizacija navchaljno-piznavaljnoji dijajlnosti pid chas rozv'jazuvannja zadach. / T. Shushara // Ridna shkola. – 2003. – № 12. – S.24-26.

4. Shherban T. D. Psykhologhija navchalnogho spilkuvannja: monoghrafija / T. D. Shherban. – K.: Milenium, 2004. – 346s.

5. Shherban Gh. V. Pedagoghichna refleksija u procesi rozv'jazuvannja navchaljnykh zadach / Gh. V. Shherban // Naukovyj visnyk Mykolajivsjkogho derzhavnogho universytetu imeni V. O. Sukhomlynsjkogho. Serija: Psykhologhichni nauky: Zbirnyk naukovykh pracj / Za red. Maksymenka S. D., Jevdokymovoji N. O. – Mykolajiv: MDU im. V. O. Sukhomlynsjkogho, 2010. – Tom 2. Vyp. 5. – S.311-316.